

federalisról, jobban mondvá a fővárostól) az alacsonyabb szintekre – a *lando* kra (amelyek voltaképpen tartományok), a *kreise* kre (egyfajta megyék) egészen a városokig, községekig.

És azért is mondom, hogy a német társadalom demokratikusabb, mint a francia, mert Németországban a hatalom megosztottabb. Holott a demokrácia egyik legszentebb elve éppen a hatalom olyan sok hatalmi központ közötti megosztása, hogy ezek közül egyik se tudja soha semmilyen körülmények között uralni a többit. És ugyanakkor minden hatalmi központot ellenőrizzen a többi. Azt hiszem, hogy ez, ahogy a németek mondják, a lényeg. Mert úgy tűnik, hogy mindez a sok romániai vita a nemzetállamról, pontosabban az ország föderalizálásának veszélyéről stb. a demokratikus szellem azon hiányának egyik jele, amely a román társadalmat jellemzi. Másrészt pedig – de ez már egészen más történet – a román társadalom szintén „hagyományos”, de sokkal régebbi, abból az időből származó gyengeségnek a jele, amikor a modern demokrácia még nem született meg. Akár nemzeti volt akkor az állam, akár nem, akár egységes, akár nem.

Mert voltaképpen nem valamilyen föderalizálásról van szó – ami azt jelentené, hogy Románia területén saját alkotmánnyal, saját parlamenttel és kormánnyal, zászlóval és himnusszal stb. rendelkező államok alakuljanak, ami országunk szintjén kimondottan caragialeinak tűnik –, hanem nagyobb autonómiáról helyi, regionális stb. szinten. Sajnos, a helyi autonómia növekedése automatikusan a központi hatalom csökkenését jelenti. Holott egy nem demokrata számára ez teljes egészében megengedhetetlen, elsősorban, mert semmiképp sem felel meg neki. Ezért meg sem érti. Ezért úgy is fogja fel, mint valami szörnyű veszélyt. És ezzel vége.

3. Köszönöm, hogy megkért, írjak erről a témáról. Lám, írtam is Önnek, drága kapitalista uram.

4. El ne felejtsem: ne téveszd össze az amerikai vagy német föderalizmust, vagyis a demokratikus föderalizmust a szovjet vagy jugoszláv föderalizmussal – egy többé-kevésbé totalitárius, lényegében pszeudoföderalizmussal. Mert a Szovjetuniót, éppúgy, mint Jugoszláviát, erős kézzel irányították Moszkvából, illetve Belgrádból. Vagyis ezek a kommunista föderációk központosított államok voltak. (Furcsállod? Elfelejtetted a demokratikus centralizmus kifejezést?) (Más gondolatmenet szerint: fogalmi ellentmondás, nem? Mint egyébként a kommunista nacionalizmus vagy a nemzetikommunizmus.)

Fordította: HADHÁZY Zsuzsa

Alexandru SERES

Hátrányos helyzetűek

Ha egy pillantást vész Bihar kertjére, éppen olyan szomorú és sorsára hagyott megyének tűnik, mint a többi. De ha van benned annyi kíváncsiság, hogy belenézz a statisztikákba, észreveheted, van valami plusza: élen jár a hátrányos helyzetű megyék sorában.

De nem a gazdasági erőforrások hiánya miatt hátrányos helyzetű vidékről van szó, ahogy azt hinni lehetne. Annak ellenére, hogy a különböző díjak és adók összegyűjtése szempontjából az első között van, az állami költségvetésből a helyi szükségletek kielégítésére kapott összeg szempontjából a sor végén található. Pontosabban, az első esetben a – negyedik, a másodikban az – utolsó helyen áll! Azt hinné az ember, hogy az a mód, ahogy a kormány Bihar kezeli, termékeny talajra változtatná a megyét Sabin Gherman eszméi számára. Szó sincs ilyesmiről.

Nagyon kevéssé ismerem a más megyékben levő helyzetet, de úgy tűnik, hogy Sabin Ghermannak, legalábbis Biharban, a nemrég lezajlott erdélyi körútján tett kijelentések ellenére, semmilyen politikai hatása nincs. Az a két-három politikus, akire – nevük említése nélkül – mint szimpatizánsokra és mint az általa létrehozni akart párt esetleges tagjaira utalt, nemcsak nem meghatározó politikailag, de még csak nem is akarja ismertté tenni nevét és szándékát. Viszont néhány politikus, a hatalom táborából éppúgy, mint az ellenzékéből, egyre felelősségteljesebben fordul a felé a megye felé, amely a parlamentbe küldte. Persze, nem újdonság, hogy egy képviselő politikai diskurzusával egyes helyi érdekeket támogasson. De az ilyesmi legtöbbször egyszerűen személyes vagy pártérdekeket szolgál. Ezért úgy tűnik, az általam az alábbiakban megadandó példák egyike nem a legtalálóbb. Mihai Bar PSD-s képviselő, azelőtt a Megyei Tanács elnöke, nem ózdkodik attól, hogy nyilvánosan kiálljon az egyes bihari helységeknél juttatandó összegek növelése mellett; de ő kizárólag azokért a településekért lobbizik, amelyekhez személyes érdekek fűzik, vagy azért, mert barátság köti az illető helysége polgármestereihez, vagy egyszerűen azért, mert a helyi vezetés PDS-s. Voltaképpen ugyanarról a központosító mechanizmusról van szó, amely egyeseket teljesen szubjektív kritériumok alapján mások kárára előnyben részesít. Ezzel együtt, képviselőnk akaratával vagy anélkül, az eredmény kedvező: az erőforrásoknak azon helységekre való irányítása, amelyek a választáskor azt a pártot támogatták, amelynek Mihai Bar tagja. Így sokkal szorosabb a kapcsolat a választók és képviselőjük között. Már ez is haladás, még ha csak tessék-lássék is; többet nem enged a rendszer. Vagy mégis? Lássunk egy másik példát, ez alkalommal az ellenzék táborából.

Cornel Popa képviselő nemrég nyíltan állást foglalt azzal a nemtörődomséggel szemben, amivel a kormány Bihar kezeli. „Bár Bihar

megye állandóan a 4.-5. helyen áll az állami költségvetéshez való hozzájárulás szempontjából, a pénzeknek a térségbe való visszafordításakor olyan összeget kap, amely a közigazgatási-területi egységek hierarchiájában az utolsó helyek egyikére teszi” – olvasható az interpellációban, amelyet a liberális képviselő szeptember 10-én nyújtott be Adrian Năstăsescu-nak. Emellett az alapvető, teljesen jogos kifogás mellett, Cornel Popa hangsúlyozta azt is, hogy több olyan területi intézmény székhelyét, amelynek tevékenysége több megyét ölel fel, Biharba elkerülte, a szomszédos megyékbe tették, anélkül hogy ennek elfogadható magyarázata lenne. Ebben a helyzetben van az Állami Privatizációs Hatóság (APAPS), amelynek székhelye Kolozsváron van, bár 70 bihari gazdasági egység tartozik hozzá, és csak 7 kolozsvári; a területi érdekességű Turisztikai Hivatal (AT) Aradon kapott székházat annak ellenére, hogy Bihar turisztikai potenciálja összehasonlíthatatlanul nagyobb, mint Arad megyéé; az Electrica kereskedelmi társaság észak-erdélyi kirendeltségét „váratlanul” Kolozsvárra költöztették, annak ellenére, hogy Nagyvárad közelebb van a határhoz, ami megkönnyítené az exportot stb. Szemére lehetne vetni Cornel Popa képviselőnek, hogy a küzdőpástra való kilépése nem csupán a megye lakossága érdekeinek védelmében történt, hanem elsősorban azért, mert a Micula testvérek támogatásával lett képviselő, akiknek a holdingjának, a Transilvania General Import Exportnak volt a vezérigazgatója, mielőtt politizálni kezdett volna. És tudva levő, hogy a Micula testvéreknek elsősorban Béles környékén, ezen a hátrányos helyzetűnek tartott vidéken vannak gazdasági érdekeltségeik. . .

Ami viszont meglehetősen érdekessé tette a mi vizsgálódásunk szempontjából ennek a politikusknak az álláspontját, az, hogy elvi szinten kelt Bihar védelmére, éppen esetleges és szubjektív jellege miatt támadva a költségvetés elosztásának rendszerét. Ha az ilyen politikai állásfoglalások következtetéseket, akkor fokozatosan, szinte fertőzés útján is, a politikusok mentalitásának megváltozását okozhatják, különösen, ha pozitív reakciókat váltanak ki a Végrehajtó Bizottságból.

Biztos, hogy Sabin Gherman a maga félműveltségre valló eszméivel nem tudná megoldani azokat a gondokat, amelyekkel a helyi közigazgatás szintjén küzdenek az intézmények. Különösen az a kontraproduktív mód nem túl vonzó a választók számára, ahogyan politikai javaslatait megteszi. Egy olyan párt, amely Erdély közigazgatási autonómiájáért harcol anélkül, hogy hitelt érdemlő vezetői lennének, és olyan kivételes intellektuális alappal rendelkezne, amelynek politikai vonala konszenzusban álljon az Európai Unióban vagy éppen a hozzánk közelebbi Vajdaságban alkalmazott regionalizmussal, kockáztatja, hogy csupán az országos szintű politika regionális szinten való megismétléje lesz. El kell kerülni a pszeudoregionalizmus csapdáját, a mai Romániában működő csődpolitikai rendszer közönséges lemásolását – hogy egy méreteiben csökkentett centralizmus legyen, amely azonban mégiscsak centralizmus, s amelynek fő hibája a funkcionális kritériumok hiánya a pénzforrások szétosztásában.

Lehet, hogy az említett politikusok nincsenek tudatában annak, hogy álláspontjuk az első lépés egy új alternatíva felé Romániában. Mindazokkal a hiányosságokkal együtt, amiket elsősorban a listás választási rendszer mechanizmusa és az abból következő klientizmus okoznak, remélhető, hogy végső soron kialakul a politikusok felelősségteljes magatartása a helyi választókkal szemben. Már csak azért is, mert egyre több politikus jön rá arra, hogy egy életképes politikai karrier nem épülhet kizárólag ideológiai, teljes egészében elméleti kritériumokra, nélkülözve a konkrét, pragmatikus tevékenységet.

Fordította: HADHÁZY Zsuzsa

ALEXANDRU SERES 1957-ben született Nagyváradon. A *Jurnalul biborean* szerkesztője. *Înjurnalul nostru cel de toate zilele* (Mindennapi polunk – publicisztika), Multiprint Kiadó, Nagyvárad, 1998.

BAKK Miklós

Nyelvi jogok és a hegemonia szelleme

Az őszi politikai évad nagy témájának tekintett alkotmánymódosítás ismét napirendre tűzi az RMDSZ sajátos követeléseit, köztük a magyar nyelv hivatalos használati körének bővítését. A kérdés látszólag nem tartozik ama „drámai” hatású tematizációk közé, mint amilyen – például – a státustörvény. A magyar nyelv hatósági használatának egyfajta szokásjoga a Székelyföldön mindig is létezett, s ezt hallgatólagosan tudomásul vette a román társadalom. Az év elején elfogadott közigazgatási törvénnyel pedig megszületett a posztkommunista Románia első olyan jogszabálya is, amely egyfajta hivatalos státust biztosít a kisebbségi nyelveknek ott, ahol azok beszélőinek aránya eléri a húsz százalékot.

Az RMDSZ az alkotmánymódosítás során csupán a nyelvhasználati jogok körének bővítését szeretné elérni, elsősorban az igazságszolgáltatás terén. Vezetői siettek óvatosan leszőgezni: nem „második hivatalos nyelv” kívánják tenni a magyar nyelvet, hanem csupán az anyanyelv használatának mint emberi jognak a feltételeit kívánják megteremteni.

De tekinthetőek-e a nyelvhasználati jogok csupán emberi jogoknak? Vagy olyan kérdéssről van szó, amely alapvetően közhatalmi kérdés is, és érinti az állam közigazgatási szerkezetét?

A jelenlegi nemzetközi jog nem ismer „feltétlen jogot a kisebbségi nyelv használatára”, de számos olyan jog és szabadságjog létezik, amiből erkölcsi és politikai elvként lényegében az következnek. Ezekhez az egyéni jogokhoz kapcsolódóan szilárdult meg Európában az a meggyőződés, hogy a nemzeti kisebbségekhez tartozó állampolgárokat megilleti az a jog, hogy az állam elismerje nyelvüket, ha az nem hivatalos nyelv. E meggyőződés alapján jött létre a *Regionális és kisebbségi nyelvek európai chartája* és a *Nemzeti kisebbségek jogairól szóló keretegyezmény*. Az egyéni jogok logikájából következett az is, hogy amikor a jogszabályok a hatóságok nyelvi szolgáltatásait kezdték előírni, kialakult a „csúszóskála” modell². Vagyis a hatóság nyelvi szolgáltatásainak „szintjét” az illető területen élő kisebbségi nyelvhasználók számához kezdték kötni.

Csak hogy a nyelvhasználati jogoknak ez a szemlélete nem azonos a történelmileg kialakult kultúrák jelenlétét kifejező jogokkal. És látható: minél tágabb körben érvényesül a kisebbségi nyelvhasználat (emberi) joga, azaz minél több intézményi vetületük van a jogoknak, annál kevésbé lehet eltekinteni attól, hogy e nyelvhasználati normák egy sajátos történelemmel rendelkező területhez kapcsolódnak.

A teljesebb körű nyelvhasználat szabályozására készült dokumentumok, mint például a fontos eszmei értékkel rendelkező, de politikai és jogi érvényesség nélküli, Barcelonában 1996. június 6-án elfogadott *Nyelvi Jogok Egyetemes Nyilatkozata*, azonban nem annyira a beszélők számától függ jogokról, mint inkább egy „területre jellemző nyelvről” beszélnek. A barcelonai nyilatkozat bevezető része külön definíciót is ad erre: „Az a kifejezés, hogy egy területre jellemző nyelv, egy történelmileg létrejött közösség nyelvére vonatkozik egy ilyen térségben.”³ Ugyanakkor a nyelvi jogok területhez való rendelése számos konkrét, működő belső jogi normában is megfigyelhető. A németországi szorok nyelvhasználati jogai a Szászország és Brandenburg tartományok parlamentjei által elfogadott törvények szerint a „szorok földön” érvényesülnek, amely pontosan behatárolt (történelmi) terület. A québeci franciák nyelvvédő harcai pedig egyértelműen egy nyelvet terület védelméért tűzik célul.

Csak hogy a nyelvi jogok védelmének e „területvédelmi” aspektusa – mely az emberjogi kontextus nyelvére lép – ismét előtérbe állítja az azuverenitást és a (nyelvi jogok kontextusában jelentkező) hegemonia kérdését. Ezért az RMDSZ javaslattevőinek mindenképpen fel kell készülniük arra, hogy a vita még a demokratikus érzület túlsúlya mellett is kilép az emberjogi kérdés medréből, és érinti a szuverenitás problematikáját.

Mindez, mondhatni, épp a liberális demokrácia szótárából és mítoszaitól következnek. Ugyanis a liberális demokrácia számára a legkedvezőbb működési keretet a nemzeti közösség nyújtja, amely politikai értelemben polgári közösségként definiálja önmagát, valószínűságon azonban kulturális és nyelvi közösségként működik.

A liberális demokrácia – mint Will Kymlicka és Christine Straehle írja – három összefüggő elv hordozója, ezek: a) a társadalmi igazságosság; b) a tanácskozó (deliberatív) demokrácia; c) az egyéni szabadság.⁴ Mind a három megköveteli az állampolgári közösség érzelmi és kulturális közösségként való működését, vagyis a klasszikus nemzetállam kulturálisan homogénizáló működését.

Különösen az első két elv érinti – az identitás és a nyelv vonatkozásában is – a közpolitikai és közhatalmi szférát. A társadalmi igazságosság ugyanis csak akkor ölt testet többségi szavazat által támogatott szociális programokban, ha az adományozottat és címzettet egy közös identitás kapcsolja össze. Az emberek – tömegesen – mindig a „mieink” javára hoznak áldozatot, s annak tudatában, hogy e közösségük (mely elsősorban nyelvi) az időben is fennmarad, vagyis a viszonyosság hosszú távon is biztosított. A tanácskozó demokrácia is az egynyelvűség körülményei közötti igazán működőképes. A demokratikus politika népnyelvi politika, s a politikai hatékonyság szempontjából van némi igazuk a liberális nacionalistáknak, amikor azt állítják, hogy csak az egy (közös, nemzeti) nyelven lefolytatott vitának van képviselői jellege.

A demokrácia és a nacionalizmus tehát sok szempontból közös eszközzel és céllal „értékesítette” a népet, s közös érdek fűzi a nemzeti nyelv és kultúra hegemoniájának fenntartásához. A nyelvi jogok területi szemlélete lényegében nem csupán intoleranciával, nemzeti kizárólagossággal szembesül, hanem ezzel az erős, hagyományra vált demokráciafelfogással is.

A nyelvi jogok területi alapon történő megadása ugyanis a közhatalom olyan megosztását is előrevetíti, amely nem egyeztethető össze a hegemonia és szuverenitás egységes, nemzetállami felfogásával. A hatalommegosztásnak ez a formája már több nyugati demokráciában (Spanyolországban, Belgiumban, Kanadában) kirajzolódott, értelmezésében nem is annyira a politikai gyakorlat, mint inkább a demokrácia szótára maradt le.

Jegyzetek

1. Ferdinand de Varennes: *Kisebbségi jogok a nemzetközi jogban*. In: *Fundamentum*, 1998/1–2.
2. Uo.
3. *Dedaratia Universală a Drepturilor Linguistice*. In: *Altera* 2000, 14.
4. Will Kymlicka–Christine Straehle: *Cosmopolitanism, Nation-States and Minority Nationalism: a Critical Review of Recent Literature*. *European Journal of Philosophy*. 1999. április.

BAKK MIKLÓS 1952-ben született Székelyhídon, Bihar megyében. A kolozsvári *Krónika* vezetőszerkesztője, politikai elemző. *Egy választás olvasatai*. In: *Regio*, 2000, 4.